

IK LIEG, DUS IK BEN



Stine Jensen

Ik lieg,  
dus ik ben

Lemniscaat

Tweede, 2014

Copyright © Stine Jensen, 2011, [www.stinejensen.nl](http://www.stinejensen.nl)

Vormgeving omslag en binnenwerk: Marc Suvaal

Copyright © omslagfoto: Stephan Schillemans

Copyright © foto achterzijde: Sander Nieuwenhuys

Nederlandse rechten: Lemniscaat b.v., Rotterdam, 2011

ISBN 978 90 477 0394 5

*Ik lieg, dus ik ben* is een nieuwe, uitgebreide en volledig herziene editie van *Leugenaars – De passie van Stine Jensen* (2006)

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, geluidsband of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Druk- en bindwerk: Drukkerij Wilco, Amersfoort

*Dit boek is gedrukt op milieuvriendelijk, chloorvrij gebleekt en verouderingsbestendig papier en geproduceerd in de Benelux waardoor onnodig en milieuverontreinigend transport is vermeden.*

Lemniscaat is een uitgeverij van kwaliteitsboeken op het gebied van filosofie, mens en maatschappij, psychologie, opvoeding en literaire non-fictie. U kunt zich kosteloos aanmelden voor onze digitale nieuwsbrief – met speciale aanbiedingen – via [www.lemniscaat.nl](http://www.lemniscaat.nl).

*Never say you know the last word  
about any human heart.*

– Henry James



# Inhoud

- Voorwoord: Ik lieg, dus ik ben* 9
- 1 De kunst van het bedriegen 15  
2 Leugens! Leugens! Leugens! 31
- Liegen volgens Theodor Holman* 42
- 3 De waarheid speelt zich af in het donker – *Liefdesleugens* 45  
4 Hoe leugenachtiger het genre, hoe eerlijker de schrijver  
– *Kunstleugens* (1) 61  
5 Maria Mosterd, haar loverboy en haar uitgever  
– *Seks & leugens* 71
- Liegen volgens Atte Jongstra* 76
- 6 ‘An Appel each day keeps the doctor away’  
– *Kunstleugens* (2) 78  
7 F for Fake – *Kunstleugens* (3) 99  
8 Herken de homo! – *Televisieleugens* 105  
9 Joran & Natalee – *Zelf literair detectiefje spelen* (1) 121
- Liegen volgens Arie Storm* 124
- 10 Liegen op het dak van de wereld – *Sportleugens* 126  
11 De private detective & de Spy-Shop 149
- Liegen volgens Désanne van Brederode* 167

12	Nieuw-Zeeland, het leugenloze paradijs	171
13	Nina Brink en de rest van de bende – <i>Zelf literair detectiefje spelen (2)</i>	184
14	Een pil tegen de werkelijkheid	189
	<i>Liegen volgens Fouad Laroui</i>	199
15	De ontmaskering	202
	Met dank aan...	207
	Verantwoording	208

## Voorwoord

### *Ik lieg, dus ik ben*

‘Ik denk, dus ik ben,’ zei Descartes. Meer dan ooit zijn we bezig met wie en waarom we zijn. Ben ik mijn gedachten of mijn gevoelens? Ben ik mijn uiterlijk of mijn innerlijk? Mijn afkomst of mijn hobby’s?

Volgens René Descartes (1596-1650) zou de mens terug te brengen zijn tot zijn redelijke vermogens. Het enige waaraan hij niet kon twijfelen, was immers het denken zelf. Door de cartesiaanse invloed in de filosofie viel de mens, teruggebracht tot zijn essentie, samen met zijn denkvermogen. Verlichtingsfilosoof Kant voegde daar een moraal aan toe: moord, diefstal en leugens waren moreel verwerpelijk. Iedereen met een beetje verstand moest immers erkennen dat hij niet zou willen dat iemand hem om het leven bracht, van hem stal of tegen hem loog. Dat druiste in tegen een universele moraal die door middel van de rede tot stand kwam: ‘Wat gij niet wilt dat u geschiedt, doe dat ook een ander niet.’ Of in Kants formulering: ‘Handel zo dat het maxime van jouw handeling door je wil tot algemene wet zou worden.’

Mooie vondst, die universele moraal gebaseerd op de redelijkheid van de mens. Maar de werkelijkheid blijkt weerbarstiger. Wat als je zelf met je leven bedreigd wordt – mag je je dan niet verdedigen? En is het soms niet juist goed om te stelen, als je daarmee een mensenleven kan redden? En gaat de waarheid boven vriendschap, of is een leugentje om bestwil soms beter? De moraal blijkt *fuzzy* en de mens inventief, verdeeld en selectief als het om ‘de waarheid’ gaat. Tuurlijk, we zijn allemaal voor een eerlijke samenleving, en daarom schrikken we ook zo als ineens de waarheid naar buiten komt.

Sinds de onthullingen van WikiLeaks wordt de waarheid met bakken tegelijk over ons uitgestort. Wikileaks heeft allerlei nageslacht gegenereerd, bijvoorbeeld OpenLeaks, met daarin weer onthullingen over onthullingen. En nu lekt het dat het giet. Het regent documenten. Met honderdduizenden tegelijk komen ze tevoorschijn uit de krochten van modderige *cables*, al die feiten die tot dusver bewust werden achtergehouden door de overheid.

De berichten gaan over diplomaten die onderhandelen, draaien en jokken. Over een 'plagiaatminister' die grote stukken van zijn dissertatie heeft overgeschreven en aftreedt na gedetailleerde onthullingen op een site. Over de zoon van een dictator die hetzelfde deed en zijn opleidingsinstituut 'in verlegenheid bracht', aangezien dit instituut aanzienlijke financiële donaties van hem had aangenomen. Over een topmodel dat wel of niet bloeddiamanten als geschenk zou hebben geaccepteerd. Over een premier die *bunga bunga parties* zou hebben georganiseerd met minderjarigen die hij ook nog eens van een verblijfsvergunning zou hebben voorzien. Over privéreisjes die op kosten van de zaak werden gemaakt. Over burgerdoden in Irak ten gevolge van het geweld van vs-militairen.

WikiLeaks biedt, aldus de website, belangrijke informatie voor journalisten en burgers. De bronnen zijn anoniem. WikiLeaks toont aan wat we soms al wisten, misschien al vermoedden, maar nog niet eerder zwart op wit hadden gezien, omdat de informatie als geheim was geclassificeerd. Toegegeven: je hebt geduld en enige expertise nodig om 250.000 *cables* door te nemen, te sorteren op relevantie en te duiden. Want de burgerdoden staan in één adem genoemd met de ijdeltuiterij van Berlusconi of de gezondheidstoestand van de Japanse premier.

Ik heb de opmars van WikiLeaks ademloos gevolgd. Voor mij is WikiLeaks een belangrijke mogelijkheid om niet alleen de macht, maar ook de waarheid te controleren. Na de gelekte diplomatieke post staan, naar het schijnt, bankgeheimen op de leagenda. Ha! Ik kan bijna niet wachten. Want de stapel boeken die ik inmiddels in huis heb over financiële leugens groeit maar door: *De prooi*, *De vastgoed-*

*fraude, De woekerpolisaffaire, Bonus, Grofgeld.* En die boeken zijn nog maar een tipje van de sluier als het gaat om financiële schandalen.

Een deel van het heimelijke WikiLeaks-genoege betreft het genot om iemand die in de hiërarchie flink hoger staat en zijn of haar macht misbruikt heeft, publiekelijk aan de schandpaal te kunnen nagen. Een ander deel zorgt ervoor dat we verantwoordelijken kunnen vinden voor de rommel in de samenleving. Zo blijven we zelf een beetje buiten schot. De leugenachtige hel, dat zijn de anderen.

Is met WikiLeaks c.s. de Eeuw van de Waarheid aangebroken? Of is de Eeuw van de Leugen definitief gemarkeerd? Sommigen beweren dat alleen al het besef al dat alles kan lekken, eerlijker gedrag zal opleveren. ‘Eerlijk’ betekent dan zoveel als ‘WikiLeaks-proof’, ofte wel ‘transparant’.

Het woord ‘transparantie’ valt veelvuldig tijdens de Bilderberg-conferentie in februari 2011, die in het teken staat van ‘verantwoord maatschappelijk ondernemen’. De conferentie kent officieel een code van geheimhouding, maar dat is een illusie in tijden van Twitter en social media. Paradoxaal genoeg vernemen we juist uit al die lekende bronnen dat er wordt gesproken over ‘transparantie’.

Het is zoals taaladviseur en columnist Jan Kuitenbrouwer stelt: hoe vaker men woorden als ‘transparantie’ inzet, hoe zekerder je kunt weten dat het nog niet voor elkaar is. Pessimisten (en daartoe reken ik mezelf) menen dan ook dat de machtigen der aarde dankzij WikiLeaks niet minder geheimen zullen hebben en betere mensen zullen worden, maar dat ze hun geheimen voortaan gewoon iets beter zullen gaan bewaren.

In dit boek verkondig ik een op het eerste gezicht tegenintuïtief standpunt over liegen: de leugenachtige hel, dat zijn we zelf. We doen het namelijk allemaal. Sterker nog, liegen is noodzakelijk voor je identiteitsontwikkeling. Wie altijd de waarheid spreekt, eindigt eenzaam, zonder vrienden. Leren liegen is nodig om je privacy en individualiteit te ontwikkelen. En zonder de kunst van het liegen is er geen fatsoenlijke samenleving mogelijk.

Over onze dubbele natuur gaat dit boek: wij willen graag alles van

anderen weten en streven naar een ‘eerlijke’ samenleving, maar hoe eerlijk zijn we zelf? Hoeveel waarheid kunnen we verdragen?

Voorbeeldje. Ik was een tijdje in de ban van fotoleugens. Met een actiegroepje van vijf feministische vrouwen stelden we in 2007 het photoshoppen via een manifest aan de kaak: tegen de onwerkelijke graatmagere modellen, de fabeltjes van antirimpelcrèmes, vrouwen die zich nepborsten laten aanpraten en de botoxicatie van de samenleving. Jonge vrouwen streven een beeld uit de damesbladen na dat niet eens haalbaar is, want digitaal gemanipuleerd. Dat beeld is schadelijk voor het zelfvertrouwen van velen in een wereld waarin het uiterlijk domineert: mooi = succes = geliefd.

Kijkt u nog eens naar het omslag van dit boek.

‘Zal ik hem nog wat bewerken?’ vroeg de fotograaf.

‘Bewerken?’ vroeg ik neutraal. ‘Je bedoelt qua licht enzo? Beetje donkere plekken weghalen?’

‘Ja, onder andere.’

‘Mmm.’

‘We gaan natuurlijk niet *over the top* ofzo. Het moet er wel echt uit blijven zien. Maar dat buikje en dat plukje haar daar rechtsboven leiden een beetje af van het totaalbeeld.’

Hij zoomde in. Er was inderdaad sprake van een rommelige haarsprietformatie.

Ik beaamde dat dit het esthetische evenwicht flink verstoorde. Bovendien: ik verkoop hier geen rimpelcrème, maar filosofie. Een onaangename boodschap over onze identiteit glijdt gemakkelijker als hoestdrank naar binnen, lijkt me, wanneer de lepel wordt vastgehouden door iemand met een enigszins aantrekkelijk voorkomen.

Een beetje liegen, doen we dat niet allemaal wel eens? Een heel klein beetje maar. ‘Zero zero zero zero zero zero zero zero zero, cinco’ – de inmiddels gevleugelde uitspraak van Contador, de Spaanse wielrenner, bij wie er een heelpiepkleinbeetje clenbuterol was aangetroffen in zijn urine.

Degene tegen wie we het meest liegen, dat zijn we zelf. Maar in tijden van grove leugens zijn we ook zelf het enige anker waaraan we ons vast kunnen klampen. Want in een cultuur van wantrouwen krijgen we steeds tegenstrijdige informatie, ook van degenen die zich 'autoriteit' noemen. Dick Scheringa, schurk of held? Tariq Ramadam, wolf in schaapskleren of schaap in wolfskleren?

Goed. Er zijn sociale leugens, maar toch ook keiharde verwerpelijke? Waar ligt de grens tussen een sociale leugen om bestwil en die harde, schadelijke leugen? De grootste leugen van het afgelopen decennium was misschien wel die over geheime wapens in Irak. Zo werden we een oorlog in gerommeld onder het mom dat er vernietigingswapens zouden zijn. Volgens Tony Blair was de invasie in 2003 noodzakelijk omdat de Irakese leider Saddam Hoessein 'binnen 45 minuten' in staat zou zijn om massavernietigingswapens in te zetten

Er bleken geen massavernietigingswapens te zijn. Of Blair spijt had van de invasie, achteraf? 'Ik kan geen spijt hebben van het besluit de oorlog te beginnen,' schreef hij in zijn *Memoires*. 'Wat ik wel kan zeggen is dat ik nooit had verwacht wat voor nachtmerrie het zou worden.'

Later gaf Blair te kennen het geld van de opbrengsten uit zijn boek te zullen schenken aan een militair revalidatiecentrum, hetgeen tot grote verontwaardiging leidde. Kun je een fout met geld goedmaken?

Politici spinnen garen bij de leugens van anderen. Wie kunnen wij nog vertrouwen? Het liefst zouden we iedereen scannen, van mannelijke crèchemedewerkers tot bankiers en politici. Intussen rommelt het in het Midden-Oosten flink door. De Arabische Lente breekt door: woedende burgers die zich verzetten tegen de leugenachtige leiders van hun land.

Vraagstukken over waarheid en vertrouwen staan nu meer dan ooit centraal in de samenleving. Het is dan ook hoog tijd, meen ik, voor deze nieuwe editie van mijn boek *Leugenaars* uit 2006. De tekst is volledig herzien en uitgebreid met een aantal recente, stuk voor stuk geruchtmakende affaires rond Maria Mosterd (over haar ver-

meende loverboy), Joran van der Sloot (de zaak-Natalee Holloway) en Nina Brink (leugens in de geldwereld). Het hoofdstuk 'F for Fake' (over kunstleugens) is ook niet eerder in boekvorm verschenen. De nieuwe titel *Ik lieg, dus ik ben* geeft aan hoe dicht dit thema mij op de huid zit – wat zeg ik: hoe dicht het ons allen op de huid zit.

Stine Jensen

Amsterdam, 25 februari 2011

# 1 De kunst van het bedriegen

*Go, go, go, said the bird: human kind  
Cannot bear very much reality.*  
– T.S. Eliot

Iedereen liegt. Volgens de statistieken gemiddeld zelfs zo'n tien keer per dag. Misschien wantrouwde ik de roze wolk – na zonnenschijn komt regen – en was ik een geboren pessimist die zich niet door een leugenachtige moraal in de luren zou laten leggen. Vooral niet in de liefde. Je kunt immers je leven niet baseren op een goedkope sla-gerfilosofie: *Het is koud zonder jou* of *Verlaat me niet*. Dat zijn dagboek op bed rondslingerde, zag ik dan ook als een uitnodiging. Alsof hij daarmee zeggen wilde: lees het maar, ik vind het goed.

O, hoe graag speurde ik de heimelijke dingen na! Wat kon ik ervan smullen als ik zo'n dagboek onder ogen kreeg, of een e-mail of een sms die mij plotsklaps onverwachte informatie gaf. Het was niet alleen een banale soaphonger, het Agatha Christie-gevoel bij de ontmaskering van een leugenaar (overspel! fraude!). Achter de snuffelpraktijken ging ook een zoektocht naar de ware aard van de mens schuil – noem het een fascinatie voor de dubbele natuur van de mens. De mens, daar was ik op jonge leeftijd al van overtuigd, is in de eerste plaats een liegbeest. *Homo faber*, zo wordt hij wel eens genoemd, omdat hij gereedschappen maakt, of *homo economicus*, omdat hij geld verdient, maar mij lijkt *homo mentiens*, ligende mens, een adequatere typering van onze soort.

Als kind leer je al hoe het veinzen zijn voordelen heeft. Met krokodillentranen kun je aandacht trekken, en als je treurig lacht, krijg je een snoepje extra. Natuurlijk leren we ook dat liegen moreel verwerpelijk is. Maar wie de waarheid eruit flapt, wordt prompt op het matje geroepen. Als kinderen spontaan roepen dat ze 'nog nooit zo'n dik iemand' hebben gezien, corrigeert een ouder op fluisterend-aanmanende toon hun onhandigheid. Voor de meeste mensen is

eerlijkheid een dusdanige afwijking van het standaardgedrag dat ze je waarschuwen als er een moment van eerlijkheid aan zit te komen: ‘Om heel eerlijk te zijn, vind ik dat...’, ‘Om je de waarheid te zeggen...’

Liegen is een belangrijke pijler van onze beschaving. We leren beleefde formules te uiten en op de juiste momenten onze mond te houden. Zonder deze *artful silence* zouden we elkaar in de haren vliegen. Hoe verleidelijk is dan het adagium van Oscar Wilde: ‘A little sincerity is a dangerous thing, and a great deal of it is absolutely fatal.’ Als mensen ‘zeggen wat ze denken en doen wat ze zeggen’, leidt dat maar tot vervelende botsingen en confrontaties. Hoe ironisch overigens dat Pim Fortuyn, die beroemd werd om deze woorden, tegelijkertijd zo’n geraffineerd poseur was. Hij verstond de kunst van het veinzen als geen ander. Toeval of niet, de dandy-politicus wordt nogal eens met Oscar Wilde vergeleken.

Volgens de Deense filosoof Søren Kierkegaard zou de mens zich tevreden moeten stellen met de vrijheid van gedachte. ‘Wat zijn mensen toch absurd! Zij gebruiken nooit de vrijheden die ze bezitten, maar eisen die welke ze niet bezitten. Ze hebben de vrijheid van gedachte, maar eisen de vrijheid van meningsuiting,’ aldus Kierkegaard. En daar knapt niemand van op.

Wanneer mijn snuffelzucht precies is begonnen, weet ik niet. In ieder geval was ik nog vrij jong, een jaar of zes, toen ik mijn eerste afluisterapparaat bouwde. In de Junior Detective Speeldoos zaten doehet-zelf-instructies voor het bouwen van een stethoscoop, waarmee je het burengefluister kon versterken. Eén blikje hield je tegen de muur van de burens, het andere perste je tegen je oor.

Soms hoorde ik iets dat leek op het ruisen van de zee. Stond de buurvrouw te douchen? Hoorde ik daar een kraan lopen? Of was het mijn eigen versnelde ademhaling? Niet alleen kon ik interessante informatie opvangen, maar ook moest ik ervoor zorgen dat ik niet werd betrap met een glas tegen mijn oor.

De wandstethoscoop werkte niet helemaal naar tevredenheid. Iets waarmee je door muren kon kijken, zou handiger zijn. Of iets waarmee je jezelf onzichtbaar kon maken, zodat je een kijkje kon nemen.

In de Junior Detective Handleiding trof ik weliswaar aanwijzingen voor de Grote Verdwyn Truc, maar die leken vooral effectief voor heel kleine mensen die in het circus werken: ‘Verstop jezelf op een plank in de kast.’

Op jeugdige leeftijd verslond ik jeugddetectives zoals *De Vijf*, *De Grote 7* en *Emiel en zijn detectives*. Langzaam raakte ik ervan overtuigd dat de wereld bevolkt werd door verdwenen geleerden en onzichtbare dieven, gestrande goudschepen en smokkelaarsrotsen. Ik verlangde naar een clubje dat bestond uit vijf of zeven personen en een hond om samen belangwekkende mysteries op te lossen. In mijn vrije tijd borduurde ik buttons met het getal zeven erop, zodat ik spoedig een club kon formeren. Er moest alleen nog een mysterie worden gevonden.

Mij leek het interessant als er een brief opdook over een ontvoerde docent. Ik ging op zoek naar speciale ‘onzichtbare’ inkt en begon handschriften te oefenen. Daar had ik al enige vaardigheid mee opgedaan in verband met mijn poëziealbum, waarin naar mijn smaak te weinig bijdragen stonden in vergelijking tot andere albums die ik onder ogen kreeg. Ik oefende verse handschriften aan de hand van versjes. *Rozen verwelken, schepen vergaan, maar onze vriendschap blijft altijd bestaan. Tip tap top mijn pen is op.* Ik liet ze als een test aan mijn zus zien, wier reactie ik nauwlettend in de gaten hield. ‘Wij kennen toch helemaal geen Jeanine? En wie is George?’

Het was ook in die tijd dat ik met schaken begon. Mijn tweelingzus won veelvuldig medailles tijdens sport- en denksportwedstrijden. Deze eerlijke prestaties kostten haar bijzonder veel energie. Tijdens de jaarlijkse simultaanschaakwedstrijd op Koninginnedag ontdekte ik dat het winnen van prijzen ook gemakkelijker kon. Eindigde ik het eerste jaar nog als een middenmoter, de jaren erop simuleerde ik herdersmat en ging ik na tien minuten met een schouderklopje (‘Geeft niks, meisje, je hebt je best gedaan’) en een boekenbon van vijftien gulden naar huis. Dat heette in Nederland de ‘poedelprijs’. Mijn zus kwam na uren vergeefse strijd met een verbeterd gezicht en soms met lege handen thuis. Glimlachend wachtte ik haar op: veinzende verliezers worden beter beloond. Van mijn geweten had ik een

klein beetje last, maar ook nu nog vind ik het juist dat een boekenbon terecht komt bij iemand die veel van lezen houdt.

Toen ik een jaar of acht was, begonnen mijn strooptochten door het huis. Die hadden succes. Ik ontdekte al snuffelend dat mijn zus ook zo haar schaduwzijde had; ze kocht stiekem 1-2-3-loten van haar zakgeld en bewaarde deze onder een pak papier in haar bureaulade (klein geheim). Ook zag ik dat ze een liefdesbrief had ontvangen (groot geheim). De brief was sierlijk ondertekend met: 'Je weet wie ik ben...'

Zelf had ik in die tijd ook een liefdesbrief ontvangen, van Daan Schuurmans om precies te zijn. Met een rode pen had hij vijf rode harten getekend en hij vertelde me dat hij me erg leuk vond en dat hij het zag zitten om mij zonder andere mensen erbij te ontmoeten. Ik vond het niet onprettig om op deze manier te worden benaderd, maar ik vertrouwde het niet helemaal, omdat Daan gemiddeld drie keer per dag vertelde dat hij graag acteur wilde worden. Ik realiseerde me onmiddellijk dat ik dergelijke brieven niet zomaar rond kon laten slingeren. Ze mochten niet in handen vallen van andere snuffelaars. Ik moest de brief vernietigen. Achteraf is dat natuurlijk jammer, want Daan Schuurmans werd inderdaad een succesvol acteur en dat deed mijn brief onverwacht in waarde stijgen. Mensen meenden echter dat het verhaal over de brief een verzinsel was. Ze wilden eerst bewijzen zien, dan geloven.

Later in de liefde werd het snuffelen een standaardprocedure. Wat ik op het tapijt vond, raapte ik op, wat er in de brievenbus lag, nam ik ter hand en wat er op een computerscherm verscheen, zoog ik gulzig op. Het was nauwelijks een gezonde nieuwsgierigheid te noemen. Eerder was het een sterke, onweerhoudbare drang, een impuls buiten mij om, waarbij gevoelens van schaamte, ontzetting, hartstocht en opwinding zich tegelijkertijd van me meester maakten. Bij afwezigheid van mijn geliefde controleerde ik eerst de vaste huistelefoon – herhaal laatst gekozen nummer. Vaak kreeg ik mijzelf aan de lijn. 'Dit is het antwoordapparaat van Stine Jensen. Ik ben naar mijn karateles. Laat een boodschap achter na de pieptoon.' Door naar de prullenbak. Propjes, etensresten. Dan de computer, de betere plek om

bewijsmateriaal te verzamelen. En natuurlijk het dagboek, al houden de meeste mannen – helaas! – geen dagboek bij.

Door het lezen van andermans dagboeken, brieven en e-mails ben ik veel te weten gekomen over de drijfveren van de liegende mens. Uiteraard ging mijn belangstelling voornamelijk uit naar de epistels waarin ik zelf figureerde. Ik las veel over mijzelf, over mijn beste en slechtste eigenschappen, over mijn lichamelijke aantrekkelijkheden en tekortkomingen, ja, zelfs mijn vrijeteknieken zijn uitvoerig beschreven. ‘Primitief en lui,’ stond er ergens. Deze vondst moedigde mij aan door te snuffelen – de jacht naar private bekentenissen werd vaste prik.

Ik ontdekte mijzelf als personage. Wat de een ‘primitief en lui’ vond, noemde de ander ‘hartstochtelijk en gulzig’. Soms hield ik het niet langer vol en overviel ik de auteur achteloos met een vraag: ‘Zeg, wat vind je eigenlijk. Ben ik niet watuh... *primitief*?’ Ik wist dat de vraag een bekentenis impliceerde, maar de meeste mannen zijn, geloof me, behoorlijk naïef. En bovendien: je kunt niet beschuldigen zonder een beetje te liegen. ‘Primitief? Nee, dat woord zou nooit in mij opkomen. Ik zou zeggen: intensief.’

Aha! De leugenaar!

Ik vernam al op jonge leeftijd hoe roekeloos mannen omgaan met bewijslast. In de broek- en jaszakken van mijn vader slingerden altijd kleingeld, bonnetjes en paperassen rond. O, wat zijn die mannen toch doorzichtig! Vrouwen zijn doortrapper. Zij herinneren andere vrouwen er bijvoorbeeld aan dat je jurken met spermavlekken moet bewaren (Monica Lewinsky), en ook een mannelijk kneepje in een vrouwelijke billenpartij zal zich bijna als vanzelf in het geheugen nestelen om dan op nuttige momenten naar de oppervlakte van de herinnering te drijven (Ruud Lubbers moest aftreden als Hoge Commissaris voor de Vluchtelingen van de Verenigde Naties nadat een vrouwelijke medewerker hem van seksuele intimidatie had beschuldigd).

Tegelijkertijd zijn wij vrouwen ook een eerlijker volk, omdat wij worden opgevoed met ideaalbeelden van vrouwelijkheid waaraan we niet kunnen voldoen. Die kunnen ons onzeker maken en opzadelen met een permanent schuldgevoel. Dat schuldgevoel leidt ertoe dat

wij vrouwen sneller de waarheid spreken. We biechten voortdurend allerlei zaken op, ook als niemand daarop zit te wachten. Mannen zijn van opvoeding en van nature betere zwijgers, althans de mannen die ik van nabij leerde kennen. Mijn vader was bijvoorbeeld een galante man van het sociaal handige, zwijgzame soort. Zijn Scandinavische accent ontlokte vertederde glimlachjes aan vrouwen. Hij hield van goede wijnen, schilderijen, zeiljachten, rösti bakken en stofzuigen. Als hij sprak had hij een kalme, diepe stem. Hij verdiende veel geld en kon het opmerkelijk goed vinden met alle lagen van de bevolking. In restaurants en hotels liet hij zeer ruime fooien na. Het kon niet anders of hij had zo zijn geheimen.

Om mij te bewamen in de streken van de *homo mentiens* heb ik in de loop van de jaren een kleine bibliotheek van het liegen aangelegd. Ik verzamelde autobiografieën en biografieën van meesteroplichters, zoals *Catch Me If You Can* en *The Art of the Steal* van Frank W. Abagnale, verhalen over vervalsers en nepavonturiers (*Great Exploration Hoaxes*), verklik- en verdedigliteratuur, zoals Willy Voets *Prikken en slikken* en *Leugens in het peloton*, detectives, romans en films over notoire leugenaars, en uiteraard filosofische, sociologische en psychologische studies over het liegen, met titels als *A Pack of Lies: Towards a Sociology of Lying* en *Lies! Lies! Lies! A Psychology of Deceit* en *Die Kunst des Lügens*. In dit type literatuur buigt men zich onder meer over definities en classificaties van het liegen: wat is een leugen, welke leugens zijn er, en waarom vertellen mensen ze?

Als ik één ding uit al die boeken heb geleerd, dan is het dat de mens een creatief wezen is. Je hebt, zo lijkt het, de leugen tegenover de waarheid. Maar zo simpel is het niet. Leugens komen in soorten en maten. Ze hebben een kleur en een omvang. Ze zijn wit, roze of zwart, klein of groot. Ze dragen een maatpak, een jeugdige spijkerbroek of zelfs een witte bruidssluier. In *Lies! Lies! Lies!* (1996) laat de psychiater Charles V. Ford zien dat de mens beschikt over een gevareerd leugenarsenaal. De Engelse taal beschikt over een grote hoeveelheid synoniemen van aan liegen gerelateerde woorden, terwijl het aantal synoniemen voor ‘waarheid’ opmerkelijk klein is.

Voor het Nederlands geldt dat ook. Bij waarheid vinden we ‘juist’, ‘correct’, ‘goed’, ‘echt’, ‘eerlijk’ en ‘fair’. Bij liegen: ‘jokken’, ‘met spek schieten’, ‘neppen’, ‘tillen’, ‘flessen’, ‘smousen’, ‘afzetten’, ‘opbeuren’, ‘opheffen’, ‘opklaren’, ‘optillen’, ‘bedriegen’, ‘beetnemen’, ‘misleiden’, ‘begoochelen’, ‘frauderen’, ‘neppen’, ‘knoeien’, ‘vertalen’, ‘verzinnen’, ‘bedriegen’, ‘frauderen’, ‘oplichten’, ‘zwendelen’, ‘malverseren’, ‘geen zuivere koffie schenken’, ‘verduisteren’, ‘foppen’, ‘een poets bakken’, ‘kullen’, ‘lorren’, ‘neppen’, ‘oetsen’, ‘plegen’, ‘belagen’, ‘duperen’, ‘knoeien’, ‘bedotten’, ‘in het ootje nemen’, ‘beliegen’, ‘belazeren’, ‘beetnemen’, ‘beduvelen’, ‘fabuleren’, ‘misleiden’, ‘manipuleren’, ‘oplichten’, ‘uit de duim zuigen’, ‘verlakken’, ‘overdrijven’, ‘poseren’, ‘vervalsen’, ‘zwendelen’, ‘kwakzalven’, ‘verschalken’, ‘verduisteren’, ‘lorrendraaien’. Enzovoort.

De terminologische rijkdom geeft aan dat mensen die iets te verbergen hebben, hevig tot de verbeelding spreken. Daarnaast heeft de mens zo zijn verzachtende eufemismen en spreekt hij, als het hem zo uitkomt, over ‘halve waarheden’, ‘desinformatie’, ‘vergissen’ of ‘het niet precies weten’. Voor mensen die waarheidsjargon gebruiken en zeggen: ‘Daar ben ik heel eerlijk in’, moet je over het algemeen op je hoede zijn. Ze zijn niet te vertrouwen.

Mijn bijbaantjes en latere beroepskeuze sloten uitstekend aan bij mijn snuffelzucht. In mijn studententijd had ik schoonmaakwerk, een bezigheid waarbij je naar hartenlust kon rondneuzen en tevens geacht werd alle sporen uit te wissen – zie bijvoorbeeld de onvergetelijke rol van de schoonmaakster uit Sally Potters film *Yes!*, die niet alleen de overspelige sporen uitwist van de getrouwde heer des huizes (gebruikte condooms), maar ook die van zijn vrouw (kattebelletjes). Ik studeerde onder meer filosofie en werkte als journalist, beide waarheidsminnende beroepen, het ene geënt op de liefde voor ‘wijsheid’, het andere op het vergaren van ‘feiten’. Eerlijke beroepen, nietwaar? Er zijn ook beroepen die leugenachtiger zijn omdat er een rol wordt gespeeld tegen betaling: acteur, hoer, psychiater en advocaat.

De waarheid is, zoals u weet, een onderwerp waar filosofen hun vingers bij aflikken. Filosofen pennen boeken vol over ‘niets dan de

waarheid'. Op grond van deze interesse en het eerdergenoemde enorme leugenvocabulaire zou je verwachten dat er vele filosofische studies zijn verschenen naar het liegen. Dat is niet het geval. Filosofen storten zich, zo lijkt het, liever op de ideale werkelijkheid, het goede (ethiek), het schone (esthetiek) en het ware (kenleer). Zelfs binnen de ethiek, het domein waar vragen worden opgeworpen worden over het (goede) handelen van de mens, treffen we niet veel boeken aan met als onderwerp het liegen van de mens.

*Lying: Moral Choice in Public and Private Life* (1978) van Sissela Bok is een eenzaam standaardwerk binnen de filosofie. Daarin zette zij enkele van de belangrijkste filosofische posities ten opzichte van de leugen op een rijtje. Kort samengevat vinden we aan weerszijden van het spectrum de verlichtingsdenker Kant (een principiële afwijzing van al het liegen) tegenover de filosoof met de hamer Nietzsche (de omarming van de leugen). Daartussen bewegen zich diverse verschillende filosofische posities, zoals die van de kerkvader Augustinus (liegen is slecht, maar er bestaan meer en minder ernstige leugens) of de politiek filosoof Bentham (de consequenties van de leugen bepalen of deze goed is of slecht).

De absolutistische positie ten opzichte van liegen houdt het afwijzen van ál het liegen in. Zoals gezegd nam Verlichtingsdenker Immanuel Kant (1724-1884) deze positie in: hij wees elke leugen categorisch af. Door te liegen doet de mens zijn waardigheid als mens te kort, zei hij in *Grondslag voor de metafysica van de zeden* (1785). Zijn richtlijn voor het handelen is de zogenaamde categorische imperatief: 'Handel zo dat de stelregel van uw wil steeds tegelijk als beginsel van een algemene wetgeving zou kunnen gelden.'

Veel theologen hebben er met Kant zo over gedacht. Aurelius Augustinus (354-430), die beschouwd wordt als een van de belangrijkste kerkvaders van het Westen, biechtte zijn geheimen op in zijn *Belijdenissen*. Dit werk is het hartstochtelijke verslag van zijn leven tot het moment van zijn bekering tot het christendom. Dat leven zat vol afdwalingen, zinnelijke verlokkingen en onrust. 'Met talloze leugens' leidde hij vroeger zijn ouders om de tuin, 'uit speelzucht, uit verlangen om naar onbenullige vertoningen te gaan kijken en ze in

onernst en onrust na te doen'. Zo vertelt hij over een perendiefstal die hij tijdens zijn tienertijd in een groepje pleegde. Hij had geen motief. Waar kwam dan toch deze kwade daad vandaan? De peren zagen er niet eens lekker uit, noch koesterde hij haat tegen de eigenaar van de peren. Na de diefstal gooide hij bovendien de peren meteen weg.

Augustinus zag zich voor twee problemen gesteld: het kwaad in de mens en de vrije wil van de mens. En zie: de mens doet soms kwaad louter omwille van het kwaad! Deze leugen is de ergste. Maar wie de goddelijke wil volgt, kan verlost worden van zijn zonden. Een leugenvrij bestaan is niet mogelijk zonder God. Voor Augustinus is liegen één ding in je hart hebben, maar iets anders zeggen, met de bedoeling om iemand om de tuin te leiden. Daarmee veracht je het recht dat God je gegeven heeft om te spreken.

De utilitaristen, met de Britse rechtsgeleerde en politiek filosoof Jeremy Bentham (1748-1832) in de voorhoede, bepleitten een pragmatisch en liberaal standpunt. Het nut werd als uitgangspunt voor het menselijk handelen genomen. Bentham benadrukte de verschillen tussen leugens en stelde voor om niet kantiaans en dus principieel te denken, maar de *consequenties* van een leugen voor het nettolevensgeluk in te calculeren. Het gemeenschappelijk doel van de mensen zou moeten zijn om een zo groot mogelijk geluk voor een zo groot mogelijk aantal mensen na te streven. Een handeling is goed en nuttig wanneer deze resulteert in geluk. Soms kun je, door te liegen, de schade beperken en iemands levensgeluk verhogen – en dan is er niks mis met liegen. De waarheid kan onnodig kwetsen en de mantel der liefde is een liefdevolle verpakking waarvan wij gezamenlijk profiteren.

Friedrich Nietzsche (1844-1900) heeft van alle filosofen het meest radicaal afgerekend met de gedachte dat liegen moreel verwerpelijk zou zijn. In *Jenseits von Gut und Böse* (1886) stelde hij de vraag waarom de mens bezeten is van de zoektocht naar de waarheid. Volgens Nietzsche drijft niet de hang naar kennis de mens, maar de driften. Nietzsche is de filosoof die van omkeringen houdt. Stel nu eens dat de mens niet vredelievend van nature is, maar naar oorlog streeft, en dat de mens in werkelijkheid het lijden bemint. Is het niet daarom

dat de mens zich op leugenachtige wijze vastklampt aan het goede, het schone en het ware? Omdat we de chaos die de wil en de driften veroorzaken, niet onder ogen durven te zien?

Filosofie volgens Nietzsche is niets meer dan een poging om aan het irrationele de status van wetenschappelijke waarheid te geven. Liegen is nodig om te leven en de leugens die we bedacht hebben en waarvan we zeggen dat ze 'waarheid' representeren, zijn moraal, wetenschap, religie en metafysica. Waar we in feite over liegen is dat we voortdurend liegen. We liegen zelfs de waarheid. 'Hij die niet kan liegen, weet niet wat waarheid is,' aldus Nietzsche.

Ondanks de obsessie die filosofen hebben voor de waarheid, heb ik voor waarheidszoekers, zoals ik, niet dezelfde verfijnde categorisering kunnen vinden als voor leugenaars. Misschien komt dat doordat 'de waarheid' in de wijsbegeerte in de eerste plaats een absoluut gegeven is. De waarheid komt niet in gradaties. Een 'beetje' waarheid is al snel een halve leugen. Het postmodernisme heeft weliswaar de absolute waarheid in twijfel getrokken, maar wie de waarheid in twijfel trekt, vindt geen variaties op de waarheid, maar een leugen. De Franse filosoof Lyotard relativeerde De Waarheid bijvoorbeeld in de eerste plaats tot 'een Groot Verhaal' over de wereld waarvan velen geloven dat het waar is (bijvoorbeeld God, Marx of Wetenschap), om daar vervolgens 'kleine verhalen' voor in de plaats te stellen, niet kleine *waarheden*.

De psychiater Erik Sikkens vertelde mij dat er voor de neiging om dwangmatig de waarheid te zeggen niet een vergelijkbaar syndroom bestaat, zoals dat voor pathologisch liegen is vastgesteld. Waarheidsfanatisme is geen bestaand ziektebeeld. Er zijn wél ziektebeelden van mensen die niet goed kunnen liegen, zoals bepaalde vormen van autisme waarbij het sociale inlevingsvermogen in anderen ontbreekt, maar dat is weer wat anders dan de waarheid zeggen. Ook komt het voor dat er in streng religieuze gezinnen, met name de protestante milieus waarin het zondebegrip welig tiert, zoveel verboden zijn dat er een te streng sociaal ontwikkeld geweten ontstaat dat mensen het gevoel kan geven dat ze altijd eerlijk moeten zijn. Deze kantiaanse

opvoeding geeft vaak problemen. ‘Een overdaad aan eerlijkheid leidt vaak tot sociale onhandigheid en zelfs tot eenzaamheid,’ zegt Sikkens. ‘Adolescentie betekent autonoom worden. Je afzetten tegen je ouders hoort daarbij, en vaak is het dan nodig om juist wat meer te gaan liegen.’

Een beetje liegen is dus gezond. De waarheid aan het licht brengen ook? ‘Klokkenluiders zijn niet populair,’ aldus Sikkens.

Toch is de ene waarheidszoeker de andere niet. Wij detective-achtigen komen, net als leugenaars, in diverse soorten, kleuren en maten: met of zonder vergrootglas, schrijfblok en verrekijker; gekleed in een flanelen grijze regenjas, een witte doktersjas of een peignoir met krulspelden. Waarom is de ene waarheidsminnaar een held zoals Sherlock Holmes, de ander een daadkrachtig journalist, weer een ander een moedige klokkenluider of een lastpost die zegt wat-ie denkt en doet wat-ie zegt, of een verbitterd mens, een realistische pessimist, een ziekelijke, dwangmatige *control freak*, een spelbreker, een strenggelovige purist of zelfs een obsessieve stalker?

En tot welke soort behoorde ik? Wat was mijn snuffelmotief? Wilde ik de leugenaar daadwerkelijk ontmaskeren of ‘alleen maar’ de waarheid weten? En zo ja, waarom eigenlijk? En: was snuffelen in andermans spullen, zoals ik dat graag deed, niet ook een vorm van liegen, of heiligde het doel de middelen? Zoals de waard is, vertrouwt hij zijn gasten, luidt het spreekwoord. Was ik zelf soms een leugenaar? Wat had ik dan te verbergen? Een slecht geweten?

Kortom, hoe verhoudt de snuffelaar zich tot de leugenaar? Parasiteert de snuffelaar op de leugenaar, of liegt de leugenaar omdat er snuffelaars bestaan? Ik vertelde al dat ik voor waarheidsminnende beroepen had gekozen, maar je kunt evengoed beweren dat de ‘leugenachtige’ beroepen (hoer, acteur) ‘eerlijker’ zijn omdat beide partijen hebben afgesproken dat er door een van de partijen een rol wordt gespeeld.

Bij sommige beroepen, zoals bij de psycholoog/psychiater of de advocaat, wordt zelfs afgesproken dat binnen de vier muren van de kamer één van de partijen de waarheid zal spreken. Een van de mooi-